

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 59 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

האם שייך דין רואה על נרות שהודלקו בתוך הבית?

ברכת הרואה בנרות למעלה מעשרים אמה

חידש הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל שאדם הגר בקומה רביעית הנמצאת למעלה מעשרים אמה אף שיכול להדליק מחמת הבנינים שמולו ובני ביתו, מ"מ העוברים ושבים למטה לא יוכלו לברך ברכת הרואה על הנרות הללו, דגדר ברכת הרואה הוא שמשותף בהדלקת חבריו, וכאן כיון שלא שלטא עינא אצלם, כמו שהוא לא יכול לקיים דין פרסומי ניסא על ידם, כך הם לא יכולים לברך ברכת הרואה על ידו.

ונראה שכונתו היא שהרואים צריכים להיות חלק מקיום המצוה, וכאן כיון שאינו מקיים פרסומי ניסא מחמת העוברים ושבים למטה אלא מחמת הבנינים שמולו, אין העומדים למטה נחשבים כחלק ממעשה המצוה ול"ש בהם דין רואה.

במצות נר חנוכה ישנו דין מיוחד שאינו קיים בשאר המצוות והוא דין 'רואה', כמבואר בשבת (כג.) ובסוכה (מו.) דאדם שאין לו בית או שאין מדליקין עליו בביתו יברך ברכת 'שעשה ניסים' על ראיית נרות חנוכה של חבריו וביום הראשון אף ברכת 'שהחיינו'.

והנה כתב רש"י הרואה נר חנוכה מברך וכו' (בסוכה שם) "קאי על שלא הדליק בביתו ועובר ברשות הרבים ורואה אותה בפתחי ישראל שמצוה להניח בפתח", ושאל מו"ר רבינו הגרב"ד פוברסקי שליט"א את מרן הסטיפלר זצ"ל, מדוע האריך רש"י בפירושו של הרואה נר חנוכה ופירט בו את הלכות חנוכה 'ורואה אותה בפתחי ישראל, שמצוה להניח בפתח', וכי שם המקום לכתוב את דיני הדלקת נר חנוכה, ובמה קשורות הלכות אלו לדין רואה?

ותירץ הסטיפלר זצ"ל, דכיון שבזמננו מקור האור היחידי היו הנרות, וממילא כל הבתים היו מלאים בנרות סתם שהודלקו

בשביל להאיר, וא"כ כיצד יידע אותו יהודי שבא לברך ברכת הרואה אילו נרות הם נרות מצוה? ולכך הוסיף רש"י שרואה אותם בפתחי ישראל שמצוה להניחם שם, וע"י כך יודע הוא שהנרות הללו הם נרות חנוכה.

אולם מו"ר הגרב"ד שליט"א ביאר באופן אחר, דהנה הקשו התוס' בסוכה (שם) מדוע בשאר המצוות כגון סוכה ולולב לא נתקן דין 'רואה' כפי שנתקן לגבי נרות חנוכה, ולמשל אדם שאין לו סוכה מדוע אינו יכול לברך על ראיית סוכת חבריו?

וביאר הגרב"ד שליט"א בזה, דעיקר מצות נר חנוכה על הפתח הוא פירסומי ניסא לרבים, וא"כ הרואים הם חלק מקיום המצוה כיון שעל ידם מתקיים פירסום הנס, ולכך תיקנו להם תקנה מיוחדת של ברכת הרואה נרות חנוכה, אך בשאר מצוות כגון הרואה לולב או סוכה כיון שהרואים אינם חלק מן המצוה לא תיקנו להם דין מיוחד של 'רואה'.

והנה בגמ' בשבת (כא:) תנן 'ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו', וביאר מרן הגרי"ז זצ"ל דבשעת הסכנה 'מניחה על שולחנו' הוי תקנה מיוחדת לשעת הסכנה גרידא שאינה משום פירסומי ניסא לרבים כלל, אך שלא בשעת הסכנה שעיקר מצוותה להדליקה על הפתח משום פירסומי ניסא, אם יניח את הנרות על שולחנו לא יצא ידי חובתו כלל כיון שלא מקיים בזה פרסומי ניסא שהוא עיקר מצות ההדלקה.

וראיה לזה מדברי הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"ה) שכתב דאם עבר הזמן של כלתה רגל מן השוק ולא הדליק שוב אינו מדליק, ודבריו צ"ב אף שאין לו כעת אפשרות של פירסומי ניסא לרבים, מדוע גרוע הוא יותר מהמדליק בשעת הסכנה שמדליק על

שולחנו אף שאין לו בזה פירסומי ניסא לרבים כלל?

ומוכח כדברי הגר"ז, שהתקנה של 'מניחה על שולחנו ודיו' הוי תקנה מיוחדת לשעת הסכנה, ואינה שייכת כלל בזמנים אחרים, ולכך כתב הרמב"ם שבזמנים רגילים המאחר את זמן ההדלקה שוב אינו מדליק שהרי אינו יכול לקיים כעת 'פירסומי ניסא'.

וכיון שנתבאר שבשעת הסכנה דין ההדלקה אינו משום פירסומי ניסא, נמצא שלא שייך דין 'רואה' בשעת הסכנה, כיון שהרואים אינם חלק מקיום המצוה בזה, והרי זה כשאר המצוות שלא שייך בהם דין רואה וכמשנ"ת.

ולפי"ז מבואר מדוע כתב רש"י בדין רואה 'ורואה אותם על פתחי ישראל, שמצוה להניחם בפתח', שבא לומר בזה, דדין רואה שייך דוקא במדליק את הנרות בפתח הבית לפירסומי ניסא לעוברים ושבים והם חלק מקיום המצוה, אך במדליק את הנרות על שולחנו בתוך הבית ל"ש דין רואה, כיון שהרואים אינם חלק מן המצוה.

אולם מדברי הגר"א על השו"ע (תרע"ג ס"א) משמע שלא כדברי הגר"ז, דבשו"ע שם כתב שאסור להשתמש בנרות חנוכה אפי' תשמיש של קדושה, וביאר הגר"א (ס"ק ה') שהמקור לכך הוא מהגמ' בשבת (כג:) 'נר חנוכה ונר שבת, נר שבת קודם משום שלום בית', ואם איתא שמותר להשתמש בנר חנוכה לצורך תשמיש של קדושה, מדוע שלא יניח את הנר על שולחנו כבשעת הסכנה ויעלה לו גם לנר שבת וגם לנר חנוכה?, אלא מוכח שאסור להשתמש בנר חנוכה אפי' לצורך נר שבת, וזהו מקור השו"ע.

ומבואר מדברי הגר"א, 'שמניחה על שולחנו' אינה תקנה מיוחדת לשעת הסכנה, שהרי הגר"א איירי אף שלא בשעת הסכנה, ובכ"ז כתב שיכול להניח את נר החנוכה על שולחנו ויוצא בזה ידי חובתו, וזהו יישוב לדעת החסידים שנוהגים להדליק את נרות החנוכה בביתם, אך אין מדבריו ראיה רק היכא שא"א בענין אחר שאז יכול להדליק בביתו על שולחנו אך לכתחילה לא שמעינן ליה (וכבר רמזו בזה שהדבר מסמל שבדורינו העיקר הוא להדליק את השלהבת בבית פנימה, ולחמם את בני הבית בתורה ויר"ש), ושו"ר שכבר הביא ראיה זו מדברי הגר"א זי"ע דודי זקני הגאון רבי חיים אהרן טורצי'ן זצ"ל בספרו 'חנוכה ומגילה'.

כיצד ניתן לומר ששייך השלמה בנרות חנוכה?

בשבלי הלקט (סי קפ"ו ס"ק כ') מביא שרבינו יצחק נשאל במי שלא הדליק נרות חנוכה באחד הלילות האם יכול הוא להשלים למחרת את הנרות החסרים?, והשיב שלא שייך השלמה בזה, ועוד כתב שכיון שהלכה כבית הלל ש'מוסיף והולך', אם ישלים למחרת וידליק מספר רב של נרות, ויום שאח"כ ידליק את המספר הרגיל, יחשדו בו האנשים שנוהג הוא 'פוחת והולך' כדברי ב"ש, ועובר הוא בזה על דברי חכמים.

וקשה, מהו בכלל הנידון האם שייך השלמה בנרות חנוכה, מדוע שישתנו משאר מצוות שלא מצינו בהם השלמה, וכי הם כתפילה ששייך בה השלמה?

ולכאורה מכאן ראיה לדברי הגרש"ז א זצ"ל שכתב (הליכות שלמה פרק ט"ז) 'עיקר תקנת חכמים להדליק נרות בחנוכה הוא כדי להודות על ידי זה על הניסים הגדולים שעשה הקב"ה לאבותינו בימים ההם בניצחון המלחמות, ולכן יש לכיון בשעת ההדלקה להודות לה' על ניסי המלחמות היא מעיקר המצוה'. וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל לכיון בשעת ההדלקה.

ומבואר שהדלקת הנרות היא חלק מההודאה על הניסים הגדולים שקרו אז, וא"כ מובן מדוע יש צד שיהא שייך בהם השלמה, דהודאה היא כתפילה ששייך בה השלמה.

והאמת דהגר"ח מבריסק זצ"ל היה אומר 'הנרות הללו' בין הברכה להדלקה, ואי"ז הפסק בין הברכה להדלקה משום שההודאה היא חלק מגוף ההדלקה.

האם נרות החנוכה הם מצוה אחת או כל יום עומד בפ"ע?

ובעיקר נידון השבלי הלקט צ"ע, מה הקשר בין יום אחד של חנוכה ליום השני, שנוכל לומר שיכול להשלים הנרות של יום אחד ביום שלמחרת?

ונראה שיש לחקור בזה, האם חנוכה הוא שמונה ימים או שמונה ימים חנוכה, והיינו האם חנוכה הוא חטיבה אחת של חג עם שמונה ימים, או שכל יום בחנוכה עומד בפ"ע ואינו קשור ליום השני (עי' גליוני הש"ס שבת דף כ"ב ע"א שדן בזה).

והנה בהדלקת הנרות אנו אומרים 'הנרות הללו אנו מדליקין', וצריך ביאור הרי ביום הראשון אנו מדליקין רק נר אחד, וכיצד אף ביום ראשון אנו אומרים 'הנרות הללו' בלשון רבים?

אך אם נימא דכל ימי החנוכה הם חטיבה אחת שמדליקין בהם כך וכך נרות הדברים מובנים, דאנו מודים על המצוה כולה שיש בה נרות רבים, ולפי"ז מיושבים דברי השבלי הלקט, שכיון שכל ימי החנוכה הם חטיבה אחת, שפיר יש לומר ששייך להשלים מיום אחד ליום המחרת.

אך לכאורה נראה שחקירה זו היא מחלוקת הראשונים, דבגמ' בערכין (י' ע"א) אמרין דגומרין את ההלל כל יום מימות החנוכה, ובתוס' בתענית (כח:) ביארו שבכל יום נתוסף בנס וכל יום ויום יו"ט הוא.

אך הב"י הביא בשם השבלי הלקט דהטעם שגומרין את ההלל הוא משום שחלוק הוא בנרותיו, ומבואר שנחלקו בנידון זה, דהתוס' סבר שכל יום עומד בפ"ע, אך השבלי הלקט אזיל לשיטתו שכל הימים הם חפצא אחת, ולכך שייך בהם השלמה, וצריך להגיע לטעם של 'חילוק נרות'.

ובאמת שבשבלי הלקט הביא עוד שני טעמים בטעם הדבר שגומרים את ההלל בכל יום ויום, והזכיר אף את ביאור התוס', אך צ"ל שנקט לעיקר את הפירוש הראשון שחלוק הוא בנרותיו.

ובעיקר טעם השבלי הלקט שחלוק הוא בנרותיו, צע"ג דחילוק הנרות הוא רק דין הידור והלל הוא מדינא, וא"כ כיצד יתכן שהלל שהוא מדינא תלוי בדין ההידור?

ולכך נראה, דהנה בשבת (כ"א ע"ב) "מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון וכו' לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה", ונראה שמתחילה חנוכה הוי חפצא אחת של שמונה ימים שאסורים בהספד ותענית, ואולם לשנה אחרת עשאום ימים טובים כל יום בפ"ע כלשון הגמ' 'ימים טובים' בלשון רבים, דכל יום נחשב כיו"ט בפ"ע לענין הזה שיש חיוב על הגברא לומר הלל והודאה בכל יום.

וזהו כוונת השבלי הלקט דגומרין את ההלל בכל יום כיון שחלוק בנרותיו, דמחיוב ההידור שיש בכל יום שמעינן דאיכא נמי חיוב גברא של יו"ט בכל יום, דאל"כ מה שייך חיוב הידור בכל יום בפ"ע.

ונמצא שמצד ימי החנוכה נחשב חנוכה לחפצא אחת של שמונה ימים וזהו עיקר חיוב ההדלקה להדליק נר אחד בכל יום, כיון שנר אחד דלק שמונה ימים ולכך מברכין שהחיינו פעם אחת, אבל מצד חיוב הגברא לענין הלל ושעשה ניסים והידור הנרות להיות מוסיף והולך, כל יום מימי החנוכה הוי יו"ט בפ"ע.

ולפי"ז א"ש דברי השבלי הלקט במה שדן שיועיל השלמה לנרות מיום ליום וחזינן ששמונת ימי החנוכה הוי יו"ט אחד שנמשך שמונה ימים, ומאידיך הביא גם את טעם התוס' דכל יום הוי יו"ט בפ"ע כיון שניתוסף בנס, אכן לדברינו שני הדברים אמת דמצד היום הוי חפצא אחת ולזה דן שיועיל השלמה, אבל מצד חיוב הגברא לענין הלל והידור הוי כל יום יו"ט בפ"ע.

בגליון הקודם הובאה השאלה באחד שנפלה לו המזוזה קודם הדלקת נ"ח האם ידליק בימין הפתח או משמאל, והאם ידליק תחילה נ"ח או ידאג למזוזה תחילה, וזכינו שהג"ר גדליה הוניגסברג שליט"א נכדם חביבם של גדולי הדור הביא שאלה זו לפניו, ונחלקו בזה רבותינו, דמרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר שבכל אופן מזוזה דאורייתא קודמת וצריך קודם לדאוג למזוזה, ואולם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דחביבה מצוה בשעתה ויש להקדים את הדלקת הנרות.

הלכות חנוכה תשע"ז - ב'

במה מדליקין

א. כל השמנים כשרים לנר חנוכה (שו"ע סי' תרע"ג ס"א), ומצוה מן המובחר בשמן זית (רמ"א שם משום דהנס נעשה בשמן, עיי' מ"ב שם סק"ד), ויש מהדרים בשמן זית הראוי לאכילה שבו הדליקו במקדש (הגר"ש אלישיב זצ"ל, אילת השחר שבת כ"ג ע"א).

ב. פתיל צף ופתילה המצופה בשעווה אף שברגע הראשון נדלק הפתילה מכח השעווה והדלקת הפתילה מכח השמן נעשית רק בהמשך לא הפסיד את ההידור להדליק בשמן (הגר"נ קרליץ שליט"א), ואמנם י"א שיש להחמיר בזה דהדלקה עושה מצוה וא"כ ההדלקה היתה בשעווה ולא בשמן ולכן ישתמש בפתילות של צמר גפן בלבד (הגרא"ל שטיינמן שליט"א), ויש עצה להטביל הפתילה בשמן או לשורפה קודם הדלקה [ולפי"ד שו"ת דבר יציב או"ח סי' רפ"ד שאם הדליק נר של שעווה שהשלהבת שלו היא ביותר מכי אמה ולאחר איזה רגעים שנדלק השעווה הגיע למטה מכי אמה יצא משום דאשו משום חציו וכל מה שנדלק אח"כ נעשה ע"י מעשיו עכשיו, א"כ נמצא דהדלקה בפתיל צף נחשבת ג"כ כהדליק מתחילה בשמן דהדלקת השמן אח"כ נעשית על ידו].

ג. אם הניח השמן תחת המיטה לא ידליקו בו נר חנוכה משום שכל דבר מאכל שהיה תחת המיטה שורה עליו רוח רעה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה, אבל אם השמן הוא מר דאינו בר אכילה אין שורה עליו רוח רעה ומותר (בן איש חי פר' וישב), ולפי"ז אם הניח תחת המיטה שמן זית הראוי לאכילה לא ידליק בזה, אבל אם הניח תחת המיטה שמן למאור שאינו לאכילה ידליק בזה.

זמן הדלקת נרות

ד. זמן הדלקת נרות לדעת השו"ע הוא **צאת הכוכבים** (סי' תרע"ב ס"א), וכן מנהג החסידים ועדות המזרח, ומתפללים מעריב ואח"כ מדליקים (עיי"ש בביאור"ל), ואולם דעת הגר"א (מובא במ"ב שם סק"א) שזמן ההדלקה הוא **בשקיעה** וכן מנהג אשכנז, והגר"ז זצ"ל הקפיד שתהיה ההדלקה בשקיעה בדיוק, [וכן מנהג האר"י להדליק בשקיעה ממש דהדלקה עושה מצוה ואז יכול לזכות באור הגנוז לצדיקים מששת ימי בראשית שקיים בני"ח], החזו"א זצ"ל נהג להדליק עשרים דקות לאחר השקיעה [בערך בשעה 4:55] להרויח את שתי השיטות [וכן נהג האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זצ"ל], ובכל אופן אף הנוהג להדליק בשקיעה מ"מ ישם שמן שיהא דולק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (מ"ב שם).

ה. אם עבר הזמן ולא הדליק, מכל מקום בדיעבד יכול להדליק כל הלילה עד עלות השחר ובברכה (שו"ע שם ס"ב), ואפי' אם הגיע לביתו פחות מחצי שעה סמוך לעלות השחר באופן שחלק מהחצי שעה יהיה כבר אחר עלות השחר (עיי' שבה"ל ח"ח סי' קנ"ו וכן משמע בלשון המ"ב שם סק"א), ובלבד שיש עדיין פרסומי ניסא לעוברים ושבים ברחוב או לבני ביתו, אבל אם אין עוברים ושבים ובני ביתו ישנים, יקץ שנים מבני ביתו כדי שיוכל להדליק בברכה (שעה"צ שם סק"ז), ואי"צ להעיר גדולים בני י"ג דוקא אלא ה"ה קטנים שיש בהם דעת להבין מה זה נ"ח (הגרא"ל שטיינמן שליט"א), אבל אסור להעיר את אביו ואמו דמחויב בכבודם, וכל זה כשכבר הדליק באותו בית אבל אם לא הדליקו באותו בית מעירם דהוא ג"כ לצורך מצוה שלהם דהרי אינו יכול להדליק בלא פרסומי ניסא (הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

ו. יש אומרים שמי שטרוד בשעת ההדלקה (כגון מי שנוסע מביתו ובשעת ההדלקה יהיה בדרך), יכול להדליק נר חנוכה מפלג המנחה ואילך דהיינו שעה ורביע זמנית קודם צאת הכוכבים, ויכול לברך על הדלקה זו ובלבד שיתן בה שמן שידלק עד כחצי שעה אחר צאת הכוכבים (שו"ע סי' תרע"ב ס"א ומ"ב שם), ומכל מקום עדיף לכתחילה שישלח שליח שידליק עבורו או ידליק בעצמו מאוחר בלילה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ל"ו, חוט שני חנוכה עמ' שי"ז).

ז. אשה החוזרת מאוחר בלילה מעבודתה, יכול בעלה להמתין לה להדלקה משום שלום בית, ובלבד שלא יתבטל עיקר זמן ההדלקה שלא תכלה רגל מן השוק [וידוע המעשה עם רבי נחומקה זצ"ל רבו של החפץ חיים שאיחר להדליק נרות חנוכה והמתין עד שאשתו חזרה הביתה משום שלום בית], ואין צריך לומר שאם הבעל חוזר מאוחר לביתו לא תדליק אשתו עבורו כיון שהוא עיקר הבית (עיי' ביאור"ל סי' תרע"ה ס"ג ד"ה אשה שהביא ע"ז את דברי חז"ל "תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו", ויש להעיר דזה נאמר בברכות שהם מצוה שבגופו ולא בני"ח שהחיוב על הבית וגם היא מקיימת את המצוה), ורק אם יחזור לאחר שכלתה רגל מן השוק תדליק אשתו ולמנהג החסידים שמדליקים בפנים תמתין לו כל הלילה (מבית לוי חנוכה).

ח. כשמדליקים עליו בביתו יוצא ידי חובת הדלקה אבל מ"מ צריך לראות נ"ח ולשמוע ברכת שעשה נסים וביום א' ברכת שהחיינו שי"א שגם אם מדליקים עליו בביתו צריך לברך על הראיה להודות על הנס (מ"ב סי' תרע"ו סק"ו), [ואמנם הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דכיון דברכת הרואה הוא רק אחרי שרואה נר דלוק כמו בשאר ברכות הראיה, ואילו המדליק עצמו מברך קודם ההדלקה כמו בברכת המצוות א"כ אין הרואה יכול לצאת בברכת המדליק א"כ יראה תחילה נר חנוכה שכבר דלוק ע"י אחרים ואז יכול לצאת ידי חובת ברכה מפי המדליק שמברך אחריו, ואולם מהגרא"ל שטיינמן שליט"א שמעתי דכיון שהמדליק מברך עובר לעשייתו להדלקה נחשב כמי שרואה ההדלקה ויכול לצאת מהמדליק אף שלא רואה נרות אחרים].

ט. אם מדליקים עליו בביתו **ורוצה** לברך ברכות הראיה בעצמו, יש עצה שיכוין שלא לצאת בברכת שעשה נסים ושהחיינו שמדליקין בביתו ואז אין מתייחסים ברכות אלו אליו ושפיר יכול לברך בעצמו (שו"ת מנח"י ח"ז סי' מ"ז), [ואמנם עצה זו היא רק לדעת רעק"א מהדו"ת תשו' י"ג שפי' דטעם הסוברים דכשהדליקו עליו בביתו אינו מברך הוא משום שמוציאים אותו גם בברכות אע"פ שלא שמע אותם, אבל אם טעמם דלמדליק אין דין "רואה" והיינו דתקנת רואה נתקנה רק למי שלא מדליק אבל המדליק אין יכול להפריד בין ההדלקה לראיה א"כ לא יועיל לו שיכוון שלא לצאת דכיון שמדליקין עליו בביתו דין מדליק עליו ואין לו דין רואה, ואולם כבר פסק המ"ב כדעת רעק"א בסי' תרע"ו סק"ד ובסי' תרע"ט סק"א ובשעה"צ שם].

(נכתב ע"י אחד השומעים)